

RECENZIJOS

NAUJAS DOKUMENTŲ RINKINYS*

Svarbiausios Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, 1918–1995 — Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto leidinys, pradedantis *Studijų šaltinių* seriją ir neabejotinai tapsiantis geru pagalbininku visiems, besidomintiems tarptautiniais santykiais ir Lietuvos užsienio politika. Neperdėsime sakydami, jog kai kurių valstybinių institucijų, pirmiausiai Užsienio reikalų, Europos reikalų ir kitų ministerijų darbuotojams, taip pat ir aukštųjų mokyklų humanitarinių disciplinų (pirmiausiai politologijos bei istorijos) dėstytojams šis sutarčių rinkinys taps parankine knyga.

Šis dokumentų rinkinys nėra pirmasis, kuriame skelbiamos Lietuvos pasirašytos sutartys. Paminėtinas dar prieš karą Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos parengtas ir išleistas dvitomis *Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis*¹. Šiame leidinyje chronologine tvarka paskelbtos svarbiausios dvišalės Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940) pasirašytos sutartys su užsienio valstybėmis. Sutarčių tekstai publikuoti ne tik lietuvių, bet ir kitos sutartį pasirašiusios valstybės kalba. Šiuo požiūriu minėtas dokumentų rinkinys atitinka visus tokio pobūdžio leidiniams keliamus reikalavimus. Kai kurios iki 1940 m. pasirašytos Lietuvos sutartys, nepapulusios į antrąją *Lietuvos sutarčių su svetimomis valstybėmis* tomą, skelbtos kituose leidiniuose².

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute parengtą dokumentų rinkinį nuo minėtų leidinių skiria tai, jog jame taip pat publikuojamos ir sutartys, Lietuvos pasirašytos po Nepriklausomybės atstatymo 1990 metais. Skaitytojas turi progos susipažinti praktiškai su visomis svarbiausiomis XX a. Lietuvos pasirašytomis tarptautinės sutartimis. Tai yra neabejotinas šių dokumentų rinkinio privalumas. Re-

* *Svarbiausios Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, 1918–1995* / Sud. Vladas Sirutavičius, Evaldas Nekrašas, Raimundas Lopata. — Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997. — 346 p.

cenzuojamų dokumentų rinkinys unikalus ir kitu aspektu — pvz., 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos ir Sovietų Rusijos Taikos sutartis pirmą kartą, t.y. praėjus 77 metams nuo jos pasirašymo, dienos skelbiama su visais jos slaptais priedais.

Pažymint pozityviasias Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute parengto dokumentų rinkinio puses, tenka pastebėti ir kai kuriuos šio leidinio trūkumus. Galvoje turimi ir skelbiamų sutarčių tekstai bei jų priedai, ir jų komentarai.

Recenzuojame leidinyje pasitaikė korektūros klaidų. Pvz., 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos ir Sovietų Rusijos Taikos Sutarties antrojo straipsnio priedo tekstas yra ištiesai pateikiamas ir nuorofoje, ir atskirai tekste (p. 17).

Pasigendama išsamesnių kai kurių susitarimų komentarų. Tar- kim, skelbiant *Suvalkų sutartį*, pirminiu šaltiniu nurodomas *Lietuvos sutarčių su svetimomis valstybėmis* pirmasis tomas. Tačiau sudarytojai nekommentuoja, kad minėtame leidinyje šis susitarimas yra priskirtas „politinių sutarčių“ kategorijai. Atsižvelgus į kontraversijas, kilusias tarp Lietuvos ir Lenkijos, aiškinant 1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose pasirašyto dokumento pobūdį, leidinio sudarytojams vertėjo plačiau pakomentuoti tas aplinkybes, kuriomis dviejų šalių susitarimas dėl paliaubų sudarymo Lietuvoje buvo traktuojamas kaip politinė sutartis.

Didžiausiu rinkinio sudarytojų neapsižiūrėjimu laikytina tai, jog dokumentų rinkinyje neskelbiamas 1934 m. rugsėjo 12 d. Ženevoje pasirašytą Lietuvos, Latvijos bei Estijos Santarvės ir bendradarbiavimo sutartį papildantis slaptas protokolas. Nieko apie jį neužsimenama ir komentaruose. O būtent šiame slaptame protokole buvo konkretizuojamas sutarties trečiasis straipsnis, pripažįstantis specifinių problemų (sudariusių išimtį iš sutarties pirmajame straipsnyje numatytų įsipareigojimų) egzistavimą. Šis priedas buvo ypač svarbus Lietuvai, kadangi jame buvo užfiksuota, jog Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybės specifine problema laikė tik Lietuvos ginčą su Lenkija dėl Vilniaus. Taigi, pasirašant santarvės ir bendradarbiavimo sutartį, Klaipėdos klausimas trijų Baltijos valstybių nebuvo traktuojamas kaip specifinė Lietuvos užsienio politikos problema. Vadovaudamasi šiuo slaptu protokolu paraidžiui, Lietuva galėjo tikėtis politinės ar bent moralinės Latvijos ir Estijos paramos ginče su Vokietija dėl Klaipėdos. Ir nors ši svarbi slapto papildomo protokolo nuostata vėliau buvo igno- ruojama (praktinėje santykių su Lietuva ir Vokietija plotmėje Latvija bei Estija specifinės problemos statusą taikė ir Klaipėdos problemai),

Lietuvos užsienio politikos tyrinėtojams tai yra labai svarbus ir įdomus dokumentas. Be jau minėto specifinių problemų konkretizavimo, slaptuoju protokolu Baltijos valstybės patvirtino, jog nėra susijusios su trečiomis šalimis jokiais Santarvės ir bendradarbiavimo sutarčiai prieštaraujanciais įsipareigojimais, Ten pat Latvija ir Estija deklaravo sustabdančios 1934 m. vasario 17 d. dvišalės sutarties 6-ojo str. (dėl trečiųjų šalių prisijungimo) taikymą visam trišalės sutarties galiojimo laikui³. Dar viena neprincipinė pastaba — mūsų manymu, vartojant neoficialų 1934 m. pasirašytos Lietuvos, Latvijos ir Estijos sutarties pavadinimą, būtų tikslingiau sakyti ne „Baltijos Antantė“, o „Baltijos Santarvė“.

Nelabai suprantama, kodėl antroje rinkinio dalyje kai kurių dokumentų oficialus pavadinimas yra dalomas kabutėmis. Apskritai, pateikiant tikslus sutarčių tekstus, sudarytojams reikėjo būti nuoseklesniems ir preciziškesniems. Antra vertus, sunku paaiškinti ir kriterijus, kuriais vadovaujantis, vienos po 1990 m. pasirašytos sutartys priskiriamos prie „svarbiausiųjų“, kitos, matyt, tokiomis nelaikomos ir todėl į rinkinį neitraukiamos. Negi *Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl geros kaimynystės ir bendradarbiavimo* (pasirašyta 1995 m. vasario 6 d., įsigaliojo 1996 m. balandžio 26 d.) bei *Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl Lietuvos ir Baltarusijos valstybės sienos* (pasirašyta 1995 m. vasario 6 d., įsigaliojo 1996 m. balandžio 26 d.) yra mažiau „svarbios“ už *Baltijos asamblėjos nuostatų papildymą*? Sutarčių parinkimo kriterijų klausimas aktualus ir atsižvelgiant į leidinio pavadinimą, kadangi ten nenurodoma, ar bus skelbiamos tik politinės, ar visos svarbiausios (taip pat ir ekonominės) Lietuvos pasirašytos tarptautinės sutartys. Drįstume teigti, jog Europos Bendrijos, Europos atominės energijos bendrijos, Europos anglies ir plieno bendrijos iš vienos pusės ir Lietuvos Respublikos iš kitos pusės sutartis dėl laisvos prekybos ir su prekyba susijusių dalykų (pasirašyta 1994 m. liepos 18 d., įsigaliojo 1995 m. sausio 1 d.) yra ne mažiau reikšminga Lietuvai už daugelį antroje dokumentų rinkinio dalyje publikuojamų sutarčių. Taigi, galima būtų teigti, kad leidinio pavadinimas tik iš dalies atspindi jo turinį.

Nepaisant šių kelių kritinių pastabų, dokumentų rinkinys *Svarbiausios Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, 1918–1995* yra seniai lauktas ir reikalingas leidinys.

PASTABOS IR NUORODOS

¹ *Lietuvos Sutartys su svetimomis valstybėmis: Užsienio reikalų ministerijos leidinys* / Sud. Pranas Dailidė. — T. 1 (1919–1929). — Kaunas, 1930. — 726 p.; T. 2. (1929–1939) — Kaunas, 1939. — 712 p.

² *Lietuvos okupacija ir aneksija, 1939–1940: Dokumentų rinkinys*. — Vilnius, 1993. — 408 p.: Lietuvos istorijos šaltiniai. — T. 4. — Vilnius, 1961. — 862 p.

³ Pabaltijo Santarvės ir bendradarbiavimo sutarties slapto papildomo prokolo tekstą žr.: Estijos Valstybinis Centrinis Archyvas. — F. 957. — AP. 5. — B. 844. — L. 82.

LIETUVOS ELITO STUDIJA*

Klausimas „Kas valdo?“ visais laikais buvo viena esmingiausių empirinių politikos mokslų problemų. Bet kokios kalbos apie elitą pradžia yra paprastas faktas, kad kai kurie žmonės turi daugiau galios nei kiti: jie yra elitas. Nuo jų nuomonės priklauso svarbūs politiniai sprendimai pobūdis. Šie žmonės labiausiai įtakoja daugybę mūsų gyvenimo sferų. Todėl visuomenės savivokai ypač svarbu žinoti, kokiomis vertybėmis vadovaujasi šie žmonės, kuo remdamiesi jie priima sprendimus apie visuomenės gyvenimo tvarką. Iki šiol išties mažai žinojome, kas ir koks yra Lietuvos elitas. Dabar ši spraga nors truputį užsipildė.

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto leidžiamoje serijoje *Studijų šaltiniai* pasirodė nauja Kęstučio Masiulio studija apie Lietuvos elitą. Tai pirmoji Lietuvoje knyga, kurioje empiriškai tyrinėjamos ir analizuojamos įtakingiausių visuomenės grupių ekonominės ir politinės orientacijos. Knyga parašyta, remiantis keleto elito atstovų apklausų, atliktų 1993–1995 metais, duomenimis. Iš viso buvo atliktos penkios apklausos: po dvi 1993 ir 1995 metais bei viena apklausa 1994 m. Iš viso apklausta nuo 335 iki 414 elito atstovų. Tiesa, tyrimas neapėmė visų elito grupių, o tik tas, kurios, autoriaus nuomone, daro didžiausią įtaką šalies ekonominiam gyvenimui. Tos grupės yra politikai, valdininkai, žurnalistai, mokslininkai ir verslininkai. Kalbant apie duomenų aktualumą, būtina paminėti dar vieną išlygą: visos apklausos atliktos LDDP vyriausybės

---

* Masiulis K. *Lietuvos elitas: Ekonominės vertybės. Politinės orientacijos. Prognozės*. — Vilnius: Pradai, 1997. — 170 p.